

UČEBNÍ MODUL

EVROPSKÁ UNIE A HUMANITÁRNÍ POMOC

Mgr. Josef Pazderka MSc

OBSAH

1. ÚVOD.....	str. 4
2. UVEDENÍ DO PROBLEMTIKY.....	str. 5
2.1. Zdroje humanitární pomoci	str. 5
2.2. Humanitární ochrana	str. 5
2.3. Krizový průzkum potřeb	str. 9
2.4. Humanitární pomoc Evropské unie	str. 12
3. ROZŠÍŘENÍ PROBLEMATIKY	str. 16
3.1. Proměny humanitárních intervencí	str. 16
3.2. Nerovnováha světové pomoci	str. 19
3.3. Jak daleko může humanitární pomoc zajít?.....	str. 22
3.4. Pravidla zdravého rozumu	str. 24
4. NÁMĚTY A TÉMATA PRO DALŠÍ VÝZKUM	str. 25
5. ÚKOLY A CVIČENÍ	str. 26
6. ZDROJE	str. 33
7. RELEVANTNÍ KONFERENCE	str. 36
8. REJSTRÍK	str. 37

Seznam zkratk:

EK -	Evropská komise
ECHO -	Kancelář EK pro humanitární pomoc
EU -	Evropská unie
ICRC -	Mezinárodní výbor Červeného kříže
IDPs -	vnitřní uprchlíci
IHL -	Mezinárodní humanitární právo
NGOs -	neziskové organizace
LRRD -	propojení humanitární a rekonstrukční pomoci a rozvojové spolupráce
OCHA -	Kancelář OSN pro koordinaci humanitární pomoci
OECD -	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OSN -	Organizace spojených národů
UNHCR-	Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky

Základní terminologie:

Humanitární krize – katastrofa zaviněná přírodními (výbuch sopky, hurikán, záplavy atd.) nebo lidskými (násilí, válka atd.) faktory.

Humanitární pomoc – pomoc poskytovaná v krizové situaci do doby, než jí nahradí rekonstrukční pomoc a rozvojová spolupráce.

Humanitární ochrana - akce, která má zamezit nejhorším (přímým nebo nepřímým) dopadům války na civilní obyvatele. Zaměřuje se hlavně na styl vedení války a na způsob, jakým státy, vázané mezinárodními konvencemi a úmluvami, zacházejí s lidmi, včetně uprchlíků a vnitřních uprchlíků.

Komplexní politická krize – humanitární krize s mnoha dimenzemi – politickým chaosem, utrpením civilistů, nepříznivými přírodními podmínkami, selháním státních struktur atd.

1. ÚVOD

Chaotická distribuce humanitární pomoci vojenskými jednotkami, teroristické útoky na humanitární organizace, únosy jejich pracovníků... Na občany Evropské unie útočí v současnosti velmi různorodé podoby "humanitární pomoci". Co vůbec humanitární pomoc je? A co na tomto poli dělá Evropská unie?

Za posledních několik let se ve světě zvýšil počet ozbrojených konfliktů. Mnohé z nich odrážejí varovný trend. Je v nich porušováno, někdy dokonce úplně ignorováno mezinárodní humanitární právo. Civilisté nejsou už jen nepřímými oběťmi bojů, ale jejich hlavním cílem. Paralelně s tím roste počet přírodních katastrof. Jen v roce 2002 zasáhly přes 608 milionů lidí, většinou v rozvojových zemích. V prosinci 2004 odhalila ničivá vlna tsunami v jihovýchodní Asii, jak zranitelné jsou mnohé z těchto zemí.

Podobné přírodní krize přinášejí utrpení milionům lidí skrze sociální vyloučení, nemoci, vyčerpání, nucený přesun jinam, zranění a úmrtí. Pro mnohé je pomoc ze zahraničí jedinou nadějí. Humanitární pomoc je jednou z klíčových aktivit Evropské unie směrem do zahraničí. ECHO, humanitární kancelář Evropské unie, vznikla proto, aby poskytla kvalitní pomoc lidem v nouzi. Brzy se z ní stal jeden z hlavních hráčů na tomto poli. ECHO spolupracuje s dalšími partnery, jako jsou specializované organizace OSN, orgány Červeného kříže a neziskové organizace.

Pomoc má jít vždy přímo k obětem humanitární krize - bez rozdílu rasy, náboženství nebo politického přesvědčení. Hlavním úkolem ECHO je dopravit pomoc včas na místo. Může zahrnovat základní domácí potřeby, potraviny, zdravotní potřeby, léky a palivo. Do oblasti vyjíždějí taky lékařské týmy, skupiny vodních inženýrů a logistiků. Díky financování ECHO dostává každý rok pomoc zhruba 18 milionů lidí v šedesáti zemích světa. Kancelář každý rok na financování humanitárních projektů rozdělí kolem 500 milionů Euro.

Tento učební modul má představit základní terminologii, hlavní aktéry a základní okruhy témat, které se vztahují k humanitární pomoci a Evropské unii. Text se proto dotýká témat jako humanitární ochrana, krizový průzkum potřeb, stejně jako některých složitějších problémů: jak může humanitární pomoc uškodit, jak daleko může zajít a proč je její současné poskytování nerovnoměrné.

2. UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

2.1. ZDROJE HUMANITÁRNÍ POMOCI

Jak připomíná známý britský vědec Hugo Slim, poskytování humanitární pomoci se k lidstvu váže od nepaměti. V historii lidstva najdeme v různých podobách hluboké vnitřní přesvědčení, že je správné pomáhat lidem v krajní nouzi. Patří mezi ně příkázání všech velkých světových náboženství, myšlenky osvícenství, hnutí za zrušení nevolnictví a otroctví, za práva žen atd. Všechny nabádají ke zvláštní pozornosti k lidem “na okraji” – chudým lidem, vdovám, sirotkům a cizincům.

V zakládajících dokumentech jedné z vůdčích organizací moderní humanitární tradice – sekulárního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce – je tato humanitární etika obvykle vyjádřena **tzv. principem humanity**. Jde o snahu “zastavit a zmírnit lidské utrpení, kdekoli je možné na něj narazit, ochraňovat život i zdraví a zajistit úctu každé lidské bytosti”. Nedílnou sestrou humanity bývá v případě Červeného kříže neutralita. Ta má zajistit, že pomoc bude poskytována “bez rozdílu národnosti, rasy, náboženského vyznání, třídy nebo politického přesvědčení”. Pomoc má zmírnit utrpení jednotlivců, být vedená pouze a výhradně potřebami obětí konfliktu a dávat vždy přednost nejakutnějším případům.

I pro Evropskou unii je základem humanitární pomoci snaha “**zastavit a zmírnit lidské utrpení**”. Konkrétněji jde o to poskytnout pomoc lidem ve třetích zemích, kteří se stali obětí:

- a. přírodních katastrof (zemětřesení, záplav, such, hurikánů atd.)
- b. krizí zaviněných člověkem (válek, lokálních konfliktů, ozbrojených incidentů atd.)
- c. strukturálních krizí (politických, ekonomických nebo sociálních)

Pozornost je v těchto situacích zaměřena na poskytování materiální pomoci a služeb (potravin, léků, vody, psychologické podpory, oblečení, přístřeší, základních rekonstrukcí atd.) Pomoc je taky často preventivní (např. sázení protipovodňových zábran). Rozhodnutí o poskytování pomoci jsou prováděna nestranně a vždy s ohledem na potřeby a zájmy obětí. Základním prvkem pomoci je vždy nerozlišování “**rasy, náboženství, pohlaví, věku, národnosti nebo politické příslušnosti**”. Pomoc je nevratná, bezplatná a ničím nepodmíněná.

V roce 1994 se velká řada neziskových organizací spojila s hnutím Červeného kříže a půlměsíce a dala dohromady tzv. Kodex chování, který odráží základní principy humanitární etiky. Výraz **humanitární imperativ** zde vyjadřuje snahu o **ničím nepodmíněnou univerzální pomoc lidem v nouzi**. Na tento základ později v roce 1998 navázala tzv. Humanitární charta, postavená na třech úhelných kamenech – právu každého člověka na důstojný život, právu na rozlišení mezi bojovníkem a civilistou i závazku nevracet uprchlíka do třetí země v případě jeho ohrožení. Skrze tento dokument postavily moderní neziskové organizace humanitární etiku na silnějším politickém a lidskoprávním základě.

2.2. HUMANITÁRNÍ OCHRANA

O myšlence tzv. humanitární ochrany a humanitární intervence založené na systému lidských práv se v prostředí neziskových organizací mluví už několik let. Nový

přístup k lidskému utrpení v humanitárních krizích je všeobecně považován za nový směr celé humanitární teorie i praxe. Stručně řečeno: toto pojetí vidí humanitární pomoc nejen jako *poskytování pomoci*, ale taky jako neustranné *zjednávání respektu* k mezinárodním právním ustanovením, ochraňujícím práva jednotlivce.

Mnoho humanitárních organizací zná tuto dualitu už mnoho let. Proto také kopou studny a přitom paralelně lobbují u vlád. Proto rozdávají potravinovou pomoc a přitom učí vojáky o Ženevských konvencích. Proto očkují děti a podávají přitom zprávy o zločinech, které na nich jiní spáchali. Základ toho přístupu je popsán v *ALNAP Průvodci humanitární ochranou* (2004) a z něj také čerpá následující stručný výklad.

Koho chránit a jak

Možná nejjednodušší je při popisu humanitární ochrany začít u těch, kteří ji potřebují nejvíce, u jejich zážitku války, u zákonů, které byly sepsány na jejich ochranu i u státních úřadů, které vznikly proto, aby jim poskytly ochranu v případě ohrožení.

Ženevské konvence a jejich Doplňující protokoly, obecně známé jako **Mezinárodní humanitární právo (IHL)** zmiňují zhruba 15 skupin obyvatel, které si ve válkách zaslouží zvláštní pozornost a ochranu. Jde například o civilisty, vězně, uprchlíky nebo zraněné. K nim jsou zařazeni humanitární pracovníci, zdravotníci, náboženští představitelé nebo novináři.

Mezinárodní konvence a úmluvy o uprchlících, **tzv. uprchlické právo (refugee law)**, zakotvuje právo lidí prchajících před reálným a prokázaným nebezpečím na azyl a ochranu v třetí zemi, pokud jim je jejich vlastní stát nedokázal poskytnout. V třetí zemi jim ochranu v případě potřeby poskytne specializovaná agentura OSN nebo jiný orgán mezinárodního společenství.

Nové široce respektované ***Pokyny o vnitřních uprchlících (Guidelines on Internally Displaced People)*** zakotvují plnou mezinárodní ochranu vnitřních uprchlíků (lidí prchajících před válečným konfliktem uvnitř vlastní země), která se opět odvíjí od mezinárodního humanitárního práva, úmluv o lidských právech a několika základních principů uprchlického práva.

Vedle těchto právních dokumentů, které se zabývají výhradně situací lidí ve válečných konfliktech, existuje také celý **system lidských práv**. Podle něj mají lidé základní nezpochybnitelná práva, která platí v jakýchkoli situacích – tedy i v časech válek a humanitárních krizí. Mezi ně patří například právo na život, právo na spravedlivý soudní proces, zákaz mučení, otroctví i jiného ponižujícího zacházení, svoboda náboženského přesvědčení, vyjadřování a svědomí.

Jednotlivé úmluvy a konvence o lidských právech k tomu přidávají další občanská, politická, sociální, ekonomická a kulturní práva, která se vztahují na specifické skupiny obyvatel, které jsou v krizových situacích nejzranitelnější – ženy, děti, minority atd.

Všechna tato ustanovení nedávno znovu potvrdily některé rezoluce Rady bezpečnosti OSN, které potvrdily snahu Rady řadit ochranu civilistů v ozbrojených konfliktech mezi priority, brát na ni ohled při vlastních rozhodovacích procesech a vyžadovat ji od svých členských států.

Humanitární ochrana zahrnuje aktivity chránící obyvatelstvo před:

- a. přímým násilím
- b. chronickým nedostatkem

Čí je to odpovědnost

Hlavní zákonnou odpovědnost za humanitární ochranu nesou vlády jednotlivých států jako signatářů nejrůznějších mezinárodních úmluv a konvencí. První článek Ženevských konvencí například obsahuje ustanovení, podle kterého mají všichni signatáři povinnost

„zajistit respekt konvencím za jakýchkoli okolností“. Pokud státy humanitární ochranu nedokáží z nějakého důvodu zajistit, musí umožnit přístup nezávislým humanitárním organizacím, které od nich tuto zodpovědnost částečně převezmou. Organizace musí zůstat neutrální, a tedy by neměla poskytovat pomoc pouze jedné ze stran konfliktu. Stejně tak jsou zodpovědné za informování příslušných úřadů o porušování lidských práv.

Ochranná propast

Ustanovení mezinárodního práva, povinnosti států z nich vyplývající i činnost některých humanitárních organizací dávají civilistům ve válečných konfliktech jistý ochranný štít. Ve skutečných válečných konfliktech nejsou ale lidé chráněni kvůli tomu, že to stanovuje zákon nebo že existují orgány, které se mají o jejich bezpečí postarat. V mnohých ozbrojených konfliktech dochází k porušování práv vědomě a záměrně. V některých válkách lidé prostě mezinárodní zákony a úmluvy neznají a zůstává otázkou, jestli by vlastně na jejich jednání něco zásadního změnily.

Mezinárodní úmluvy a závazky navíc velmi často porušují právě ty strany (vlády, jednotlivé úřady, armády atd.), které by měly na jejich dodržování dbát nejvíc. V jiných případech nemají vládní instituce finanční prostředky ani kapacitu dohlédnout na dodržování norem. ..

Skutečnost, že v současném světě dochází opakovaně k porušování mezinárodního humanitárního práva, lidských i uprchlických práv, vytváří obrovskou „ochrannou propast“, která je každodenní realitou v mnoha válečných konfliktech současnosti. Přes všechny mezinárodní úmluvy lidé prostě nenacházejí ochranu. Alarmující protimluv těchto situací může velmi často za zbytečné utrpení i zbytečná úmrtí.

Reálné překážky

Skutečné překážky pro humanitární ochranu nepředstavují proto právní problémy, ale realita v terénu. Hlavní otázkou proto v případě humanitární ochrany zůstává: jak přinutit všechny strany válečného konfliktu, aby respektovaly zákonná ustanovení na ochranu civilistů? Toto dilema je univerzální a zatím na něj nikdo nenašel uspokojivou odpověď. Dosavadní zkušenosti humanitárních organizací ale přece jen nabízejí některé recepty. Humanitární ochrana může mít podle nich v praxi tyto podoby:

Veřejné obvinění – veřejná kampaň, vytvářející tlak na odpovědné orgány, aby dostály mezinárodním závazkům a ochránily jednotlivce či skupiny obyvatel, kteří jsou vystaveni násilí.

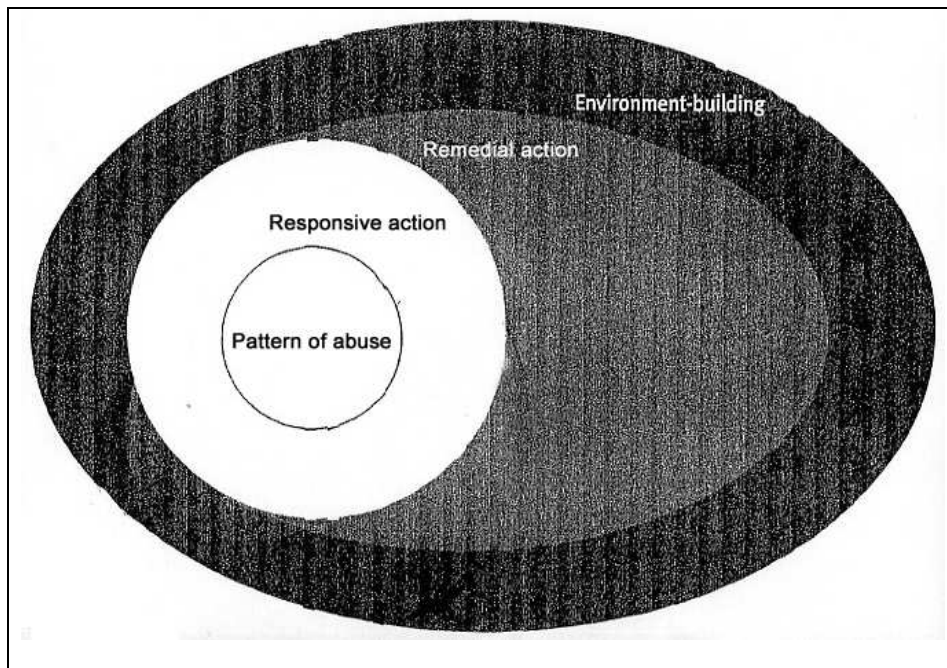
Přesvědčování - neveřejné přesvědčování úřadů, že mají zákonnou povinnost chránit obyvatelstvo, vystavené násilí.

Náhradní péče - přímá pomoc obětem násilí.

Podpora - podpora celostátních nebo lokálních úřadů skrze cílené projekty, které mají zlepšit jejich schopnost chránit obyvatelstvo před násilím.

Mezinárodní výbor Červeného kříže zobrazil různé úrovně humanitární ochrany ve svém grafickém modelu, připomínajícím vejce.

Obrázek 1
Model ochrany (ICRC)

Vysvětlivky: *Pattern of abuse* = Porušování práv, *Responsive action* = Bezprostřední akce, *Remedial action* = Nápravná akce, *Environment-building* = Vytváření prostředí

Bezprostřední akce je “jakákoliv aktivita, která se snaží zastavit rozbíhající se nebo už existující porušování lidských práv a směřuje k odstranění jeho bezprostředních následků“.. Jde o odpověď na bezprostřední podnět - o zastavení a předcházení násilí. K tomu je možné použít všechny čtyři modely ochranné praxe: veřejné obvinění, přesvědčování, náhradní péči nebo podporu.

Nápravná akce je “jakákoliv aktivita, která chce po násilné události obnovit důstojnost jednotlivce a zajistit mu odpovídající životní podmínky“. Jde o delší proces, který může zahrnovat zdravotní rehabilitaci, sjednocení rodiny, obnovu bydlení nebo kompletní vyšetření bývalých zločinů. I tato aktivita může využívat všechny čtyři modely ochranné praxe.

Vytváření prostředí je “jakákoliv aktivita, která vede k vytvoření nebo obnovení prostředí – politického, sociálního, kulturního, institucionálního, ekonomického nebo právního – ve kterém jsou práva jednotlivce chráněna“. Jde o dlouhý strukturální proces, který zahrnuje změnu chování, přístupů a politických hodnot. V praxi se realizuje hlavně skrze školení, workshopy, pilotní projekty vedoucí ke strukturálním změnám atd.

Konkrétní podoby aktivit

Čtyři varianty ochranné praxe - veřejné obvinění, přesvědčování, náhradní péče nebo podpora úřadů – stejně jako vejcový model ochrany sice naznačují základní směry humanitární ochrany, ale nenapovídají už, jak konkrétně je realizovat. To samozřejmě vyplývá z každé konkrétní situace a nejde to bez bližšího kontextu přesně stanovit.

Některé z konkrétních aktivit na poli humanitární ochrany ale můžou být:

- a. přímá humanitární pomoc
- b. humanitární přítomnost
- c. ochranný doprovod obyvatel
- d. monitoring lidských práv
- e. veřejná obhajoba práv jednotlivců

V obzvlášť složitých a nebezpečných situacích nemusí být jednoduché některou z těchto konkrétních aktivit uvést do praxe. Je zapotřebí uvažovat strategicky a v delší časové perspektivě, aby zbrklý pokus o realizaci některého z uvedených kroků neohrozil ve svém důsledku ty, kvůli kterým je aktivita vyvíjena.

2.3. KRIZOVÝ PRŮZKUM POTŘEB

Jak už bylo zmíněno, je Mezinárodní výbor Červeného kříže (ICRC) se sídlem ve švýcarské Ženevě jedním ze zakladatelů moderní humanitární tradice. Jeho manuály zachycují a přesně stanovují kroky, které vedou ke kvalitní a efektivní humanitární intervenci. Tréninkový program ICRC, zaměřený na rychlý průzkum krizových potřeb, odráží nejzákladnější kroky, které musí každý zodpovědný profesionál v humanitární krizi udělat.

Když se podle ICRC objeví situace, o které se začne mluvit jako o humanitární krizi, je nutné zjistit:

- zda jde skutečně o krizovou situaci
- složení zasaženého obyvatelstva a jeho přesný počet
- detaily krizové situace (příčina, poloha, rozsah škod atd.)
- podmínky, ve kterých zasažené obyvatelstvo žije (výskyt nemocí a úmrtí atd.)
- místní snahy o pomoc zasaženému obyvatelstvu, lokální možnosti a schopnosti, včetně logistických a organizačních kapacit
- rozsah a druh kritických potřeb a priorit
- pravděpodobnost případných dalších problémů a potřeb

Takový průzkum by měli provádět pouze pracovníci, kteří už mají z podobných situací zkušenosti a mají k tomu profesionální průpravu. Ti by si měli na úplném začátku celého procesu říci, kdo bude případným uživatelem jejich informací a které z nich ho budou nejvíce zajímat. Informace - statistiky, počty, postřehy a další údaje - mohou být užitečné pouze v případě, že jim bude rozumět ten, kdo je bude dále používat.

Krizová intervence

Organizace, které chystají humanitární intervenci, by měly mít o krizové události a možnostech jejího řešení dobrý přehled ještě předtím, než začnou podnikat konkrétní kroky. Pokud podcení počáteční průzkum skutečných potřeb i lokálních kapacit, poskytnou velmi pravděpodobně ve finále pomoc, která nebude vhodná ani zapotřebí a která může omezit lokální snahy o nápravu situace.

V ideálním případě by příprava humanitární intervence měla zahrnovat tyto tři kroky: průzkum situace, stanovení priorit a možností jejich dosažení, realizaci jednotlivých kroků.

Obrázek 2
ICRC diagram

Vysvětlivky: *assess situation* = průzkum situace, *choose objectives and identify alternatives* = volba priorit a postupu, *implement response* - realizace

Jak už diagram sám ukazuje, krizový průzkum by měl být neustálý a opakující se proces. Podmínky v krizové oblasti, dostupnost informací, skutečné potřeby lidí se totiž neustále mění. Kdy, jak často a jakým způsobem se průzkum provádí, záleží na typu krizové situace, finančních prostředcích a specifických informačních potřebách. V obecné rovině by se měl průzkum provádět častěji v situacích, které se rychle mění nebo ve kterých nastanou nové, nečekané fáze – nová přírodní katastrofa nebo výbuch, násilí, nové přesuny obyvatelstva, vznik epidemie atd.

Priority a cíle průzkumu se samozřejmě také mění s postupnou realizací pomoci na místě. Prvotní průzkumy mohou být rychlé a neúplné, ale měly by se postupně – s přibývajícím časem a větším přístupem k informacím - zlepšovat a zpřesňovat. Je jasné, že kvalitní humanitární intervence vždycky záleží na rychlosti a na lokálních možnostech či schopnostech informovat o skutečném rozsahu a typu krizové situace. V některých případech – zejména u přírodních katastrof, které lze do jisté míry odhadovat – je možné se na takové situace připravit. V momentě, kdy samotná krize nastane, je už totiž na jakýkoliv nácvik koordinace nebo průzkumu pozdě. A kvalitní pomoc zvenčí přitom ve velké míře závisí na schopnostech místních lidí. Například u zemětřesení závisejí záchranářské a zdravotní týmy ve velké míře na lokálních informacích. Přesné a věrohodné informace z místa proto mohou velmi usnadnit už tak složitý proces zahájení každé humanitární intervence.

Vyhodnocení situace

Na začátku každé humanitární krize musí první průzkumy rychle dodat klíčové informace o nejdůležitějších potřebách lidí. V přírodních katastrofách – zejména v těch, které se velmi rychle vyvíjejí a zahrnují velké přesuny obyvatelstva – většinou nastane velká nejistota ohledně aktuálních potřeb. Lidé, kteří rozhodují, by proto měli používat

systematické metody průzkumu, které jim napovědí, kde skutečně lidé jsou, v jakých žijí podmínkách, co dělají, jaké mají problémy i možnosti a co mají kolem sebe k dispozici.

Krizový průzkum potřeb se vždy zaměřuje a okamžité a bezprostřední potřeby obyvatel těsně po krizové události. Jejich jednotlivé oblasti obsahuje následující obecný seznam – skutečnou existenci jednotlivých potřeb i jejich reálný rozsah musí potvrdit nebo vyvrátit až samotný průzkum.

Urgentní potřeby

1. Uspokojení základní životních potřeb: pitná voda a hygiena, jídlo, zdravotnické ošetření, přístřeší (obydlí a ošacení) a palivo (na vaření a topení)
2. Ochrana obětí humanitární krize před fyzickým násilím a agresí, zejména v situacích, které zahrnují uprchlíky nebo vnitřní uprchlíky.
3. Poskytnutí psychosociální a sociální opory lidem, kteří zažili traumatizující události.

Teprve pokud jsou tyto urgentní potřeby zajištěny, může být pozornost humanitárních pracovníků upřena na další, méně naléhavé, ale stejně tak důležité potřeby zasaženého obyvatelstva.

Po prvním rychlém krizovém průzkumu většinou přicházejí další, které zpřesní přehled o nejdůležitějších bezprostředních potřebách lidí (voda, výživa, přístřeší, potraviny a zdraví – více rámeček SPHERE níže). Vedle těchto základních oblastí sbírají průzkumné týmy také informace o osobních potřebách, stejně jako o potřebách domácností, o vlivu katastrofy na zemědělství, ekonomiku a infrastrukturu a informace o bezpečnostní a politické situaci.

Projekt SPHERE

Tuto iniciativu založily v roce 1997 velké neziskové humanitární organizace a hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Zformulovaly tzv. Humanitární chartu a Minimální standardy pro humanitární pomoc v pěti základních sektorech:

- a. voda a hygiena
- b. výživa
- c. potraviny
- d. přístřeší
- e. zdravotnictví

V roce 2000 vydaly tyto organizace první příručku SPHERE. Spolu s Humanitární chartou představují Minimální standardy první základní profesionální parametry pro humanitární intervence. Celý manuál je možné stáhnout na internetové stránce <http://www.sphereproject.org>.

Stanovení cílů a variant postupu

Po shromáždění dostatečného objemu informací přichází zpravidla stádium analýzy a interpretace získaných dat. Zvažuje se další postup zejména s ohledem na reálný dopad plánovaných kroků i na potenciální ohrožení zasažené populace. Je důležité využívat

předchozí zkušenosti s tím, jak se jednotlivé typy humanitárních krizí obvykle vyvíjejí a jak se jejich podstata mění.

K obvyklým rizikům humanitárních intervencí patří:

- pokračující přítomnost rizikových faktorů (další záplavy, ohně, sesuvy půdy, extrémně chladné počasí, chemické znečištění atd.)
- ztráta životně důležitých služeb (pitná voda, odvoz a zpracování odpadků, zdravotnické služby)
- nedostatečné zásobování léky a zdravotnickým materiálem
- nedostatečné dodávky potravin
- nebezpečné dopady počasí, způsobené nedostatkem kvalitního nouzového přístřeší, teplého oblečení a topiva

Díky kvalitním informacím dokážou lidé, kteří rozhodují o dalším postupu, odhadnout místní kapacity (včetně vlády) a rozhodnout, jak v krizové situaci nejlépe využít nashromážděné prostředky. Stanoví taky priority a cíle vlastní organizace a jednotlivé alternativy, jak jich dosáhnout. Pokud zasažená populace potřebuje potraviny, je třeba promyslet, jak je co nejrychleji a nejlépe dostat na místo určení. Má je nakoupit v zahraničí a dopravit do země? Nebo je možné nakupovat na místě? Má potraviny rozdávat plošně nebo je dodávat v rámci programu „potraviny za práci“?

Druhým důležitým momentem v této fázi je pragmatické plánování – pokus stanovit si určitý plán, odvíjející se od získaných informací, prostředků a pravděpodobného vývoje situace. Je velmi důležité zvážit, zda mohou získané prostředky dostat pomoc k lidem, v době, kdy je daný typ pomoci ještě zapotřebí. Plánování je důležité hlavně na začátku krizové situace, kdy se její vývoj rychle mění. Rozhodování o vyslání záchraných nebo zdravotnických týmů během zemětřesení je tak časově citlivé, že i několik hodin zdržení může způsobit nenahraditelné ztráty a vést ke zbytečnému mrhání finančními prostředky.

Realizace krizových plánů

Na začátku každé krizové situace dodá počáteční průzkum odpovědným lidem dostatek informací k tomu, aby stanovili cíle a priority pro další kroky. Průzkum jim taky dodá dostatečný přehled o prioritách zasažené populace a umožní jim nejlépe využít shromážděné finanční prostředky. Profesionální realizace dalších kroků pak závisí na dobrém zacílení finančních a lidských zdrojů a zodpovědném nakládání s nimi uprostřed proměnlivé, nestabilní a často nebezpečné situace.

Realizace pomoci by měla směřovat k postupné obnově zničené oblasti, obnovení důstojnosti a základních podmínek zasaženého obyvatelstva a nastartování dlouhodobějších rozvojových procesů, které zabrání opakování krizových situací nebo alespoň zmírní jejich případný nový dopad. K tomu jsou důležité další průběžné průzkumy, které poskytnou dostatek informací o tom, jak by měly další návazné kroky konkrétně vypadat.

2.4. HUMANITÁRNÍ POMOC EVROPSKÉ UNIE

Evropská unie se k pomoci okolním zemím skrze různé druhy humanitárních projektů zavázala dlouhodobě. Humanita a solidarita patří k jejím klíčovým hodnotám a to je taky jeden z důvodů, proč patří v humanitární pomoci do zahraničí k jednomu z hlavních světových aktérů. Unie se zaměřuje hlavně na nejchudší regiony světa a na

krizové oblasti, kde poskytuje základní humanitární pomoc. Podporuje taky informování o principech mezinárodního humanitárního práva a systému lidských práv.

a) Historie

Evropská unie se do poskytování humanitární pomoci do zahraničí zapojila koncem šedesátých let minulého století. Během osmdesátých let pak objem pomoci obrovsky narostl - Brusel v té době pomáhal třiceti zemím světa a stal se jedním z viditelných znamení evropské politiky ve světě. Po pádu železné opony a konci komunistických režimů v Evropě se na mapě světa objevily další krizové regiony a s tím vznikla i potřeba dalších humanitárních intervencí.

Evropská humanitární politika byla v té době poměrně roztříštěná a brzy bylo jasné, že je třeba ji zefektivnit, zprůhlednit a lépe zacílit. Vzniklo jednotné centrum poskytování evropské pomoci do zahraničí, které je také schopné projekty profesionálně realizovat a administrativně zpracovat. **Kancelář Evropské komise pro humanitární pomoc (ECHO)** vznikla v dubnu 1992. ECHO obvykle nazývané jako "kancelář pro humanitární pomoc" financuje projekty po celém světě, pracuje s mnoha partnerskými organizacemi, které realizují její pomoc v terénu. V současnosti má něco kolem 200 partnerů a je jedním z hlavních poskytovatelů pomoci do zahraničí.

Humanitární pomoc jednotlivé smlouvy Evropské unie nijak výslovně nezmiňují. Nicméně právní ustanovení odhlasované Evropskou komisí v červnu 1996 (rezoluce č. 1257/96) vytvořila jasnější definici celkového směřování humanitární pomoci Evropské unie. Zmíněná ustanovení také zakotvují silnější roli Evropského parlamentu při definování humanitárních cílů unie.

b) Poskytování evropské pomoci

V krátkodobém horizontu (maximum 6 měsíců) má evropská pomoc sloužit hlavně k těmto účelům:

- záchraně životů během krizových situací a těsně po nich
- poskytování pomoci obětem dlouhodobějších krizí, hlavně obětem válečných konfliktů - realizaci krátkodobých rekonstrukčních projektů, zaměřujících se hlavně na infrastrukturu a celkovou post-konfliktní obnovu
- pomoci při odstraňování následků velkých přesunů obyvatelstva, v případě potřeby pomoc s repatriací nebo asimilací uprchlického obyvatelstva.
- vývoj preventivních opatření k zamezení opakování přírodních humanitárních krizí, hlavně systémů včasného varování.

Finanční prostředky mohou být také použity na zlepšení kvality poskytované pomoci, například na průzkumné studie, evaluace, veřejné informační kampaně o zásadách evropské humanitární pomoci, koordinaci mezi členskými zeměmi a bruselským ústředím.

c) Realizace

Humanitární operace financovaná z evropských prostředků může vzniknout na základě iniciativy Evropské komise, neziskových nebo mezinárodních organizací, členských států EU nebo zasažených zemí. Komise může k jejímu spuštění použít tři různé procedury:

a. delegovanou proceduru: aby urychlila reakci na nečekané krizové situace, delegovala Evropská komise na ředitele ECHO možnost rozhodnout o omezeném

objemu finančních prostředků (do výše 3 miliónů Euro), které budou použity na základní humanitární pomoc v krizovém regionu.

b. zmocnitelskou proceduru: člen Evropské komise pověřený starostí o humanitární pomoc (komisař pro humanitární pomoc) je zmocněn rozhodovat o:

- krizových intervencích EU do výše 30 miliónů Euro a maximální délky 6 měsíců
- nenaléhavých humanitárních projektech do výše 10 miliónů Euro.

Tato rozhodnutí podléhají konzultacím uvnitř Evropské komise. Rozhodnutí o humanitárních operacích nad 10 miliónů Euro a v nenaléhavých projektech s rozpočtem přes 2 milióny Euro potřebují schválení Výboru pro humanitární pomoc (Humanitarian Aid Committee)

c. psanou proceduru: týká se všech jiných, výše nezmíněných možností

Evropská komise je také zodpovědná za posouzení, řízení, monitoring a vyhodnocení jednotlivých operací. V tom jí podle právních ustanovení pomáhá výbor, složený z představitelů jednotlivých členských států. Pomoc může být poskytována skrze neziskové a mezinárodní organizace a agentury, orgány Evropské komise nebo specializovaná pracoviště členských států. Evropská komise hraje klíčovou roli v koordinaci a dodržování kvality těchto aktivit.

Evropská analýza potřeb a priorit

ECHO používá systematický přístup k vyhodnocování humanitárních potřeb ve světě. To provádějí její experti přímo v ohrožených oblastech. Další informace dodávají dlouhodobí partneři ECHO.

Paralelně s tím ECHO provádí globální vyhodnocování potřeb (Globální průzkum potřeb - Global Needs Assessment), které pokrývá všechny země, zasažené humanitární krizí. Vyhodnocování se odvíjí od devíti indikátorů. Analýza doplňuje aktuální průzkumy ECHO a dává tak Evropské unii možnost poskytovat pomoc ve světě vyváženě a podle skutečných potřeb.

Mezi devět indikátorů, používaných při Globálním průzkumu potřeb, patří:

- a. celková rozvinutost země*
- b. úroveň chudoby*
- c. rizika přírodních katastrof*
- d. pravděpodobnost konfliktu*
- e. počet uprchlíků*
- f. počet vnitřních uprchlíků*
- g. počty podvyživených lidí*
- h. dětská úmrtnost*
- i. objem příspěvků dalších donátorů*

Statistiky, používané pro průzkum, vycházejí z informací Vysokého komisariátu OSN pro uprchlíky (UNHCR) a Heidelbergského institutu pro výzkum světových konfliktů (HIIK). Výsledky průzkumu umožňují jak spravedlivé rozdělení finančních prostředků, tak i kvalitní plánování. Evropská komise podle něj stanovuje strategie a priority pro příští roky a vychází z vyhodnocení finančních zdrojů, globální politické situace, možností partnerů, otázek bezpečnosti a přístupu k zasažené populaci.

d) Nástroje

Humanitární pomoc Evropské unie má tři základní nástroje: krizovou pomoc, potravinovou pomoc a pomoc uprchlíkům a vnitřním uprchlíkům.

Krizová pomoc

Původně nazývaná “výjimečná pomoc”. Je určena k okamžitému zásahu ihned po krizové události. Unie ji poskytuje ve formě peněz, ze kterých nakupuje léky, potraviny, nouzová přístřeší, palivo a platí z nich nutný personál, nebo z nich financuje bezprostřední opravy a rekonstrukce po krizové události. Krizová pomoc má být maximálně flexibilní a rychlá. K tomu Evropská unie vyvinula náležité vnitřní procedury, které dávají rozhodujícím orgánům dostatečný prostor pro rozhodnutí, odvíjející se od specifické situace každé humanitární krize.

Potravinová pomoc

EU dodává do zemí, zasažených hladomorem, velké objemy potravin a snaží se tak zmírnit dopady sucha a neúrody na tamní obyvatelstvo. K dlouhodobým potravinovým programům taky přiřazuje další objemy potravin, které jsou určené k rychlým zásahům v krizových oblastech. I při poskytování rozhoduje Evropská komise občas na základě mimořádných zasedání, aby tak urychlila dodání pomoci na místo určení.

Pomoc uprchlíkům

Evropská unie a její členské státy poskytují pomoc osobám, které ve strachu před válkou, násilím, pronásledováním nebo z jiných vážných důvodů, uprchli ze své země a hledají útočiště jinde. Stejně tak pomáhá lidem, kteří ze stejných důvodů museli opustit své domovy, ale nepřekročili přitom hranice vlastního státu. Během posledních let se evropská pomoc těmto lidem zvýšila a představuje v současnosti významnou částku celkové humanitární pomoci EU do zahraničí. Základem této pomoci je snaha pomoci lidem překlenout počáteční fázi útěku až do konečného usazení (návratu zpět do původního domova nebo asimilace na novém místě).

e) Vyhodnocování a rozpočet

Evropská komise předkládá Evropskému parlamentu každý rok výroční zprávu o poskytování humanitární pomoci do zahraničí. Chce tak zprůhlednit a zlepšit její fungování. Každá zpráva obsahuje souhrn jednotlivých operací, informace o partnerech, kteří se na nich podíleli a přehled vyhodnocení jednotlivých projektů.

V roce 1999 Evropská komise dokonce vydala celkové vyhodnocení svých operací za poslední 4 roky.

ECHO, stejně jako další úřady, se zodpovídá ze svých kroků Evropskému parlamentu a Radě EU. Její rozpočet také podléhá dohledu tzv. Dvora auditorů, který podává zprávu Parlamentu a Radě. Ty pak každoročně vydávají svá doporučení ohledně dalšího čerpání finančních prostředků na humanitární účely.

ECHO používá pro své projekty dva hlavní finanční zdroje:

- obecný rozpočet Evropské komise
- Evropský rozvojový fond (EDF)

Prostředky uvolňované na humanitární pomoc z obecného rozpočtu mohou být použity ke třem účelům: přímo na humanitární operace, k financování doprovodných výdajů a k financování preventivních projektů. V případě naléhavých a neočekávaných okolností

může ECHO vyzvat k vytvoření zvláštního krizového fondu. Tento krok ale musí schválit Komise, Rada i Parlament.

Financování ECHO

V miliónech Euro	2000	2001	2002	2003	2004
1. Rozpočet Evropské komise	489	523	522	587	518
Obecný rozpočet	471	473	442	442	490
Další zdroje	18	50	80	145	28
2. Evropský rozvojový fond	3	21	17	14	52
Celkem	492	544	539	601	570

Zdroj: internetová stránka ECHO, 2005

3. ROZŠÍŘENÍ PROBLEMATIKY

3.1. PROMĚNY HUMANITÁRNÍCH INTERVENCÍ

Dnešní humanitární pracovníci čelí při své práci mnoha překážkám a řeší složité problémy. Současné ozbrojené konflikty jsou totiž komplikovanější. Namísto “tradičních” mezistátních válek se totiž objevuje mnoho lokálních konfliktů, ve kterých ozbrojené skupiny soupeří o moc nebo kontrolu nad nerostným bohatstvím. V jiných případech jsou příčinou konfliktu etnické, kmenové nebo náboženské rozdíly. Bojující strany většinou představují neorganizovaní ozbrojenci, lokální milice, zahraniční žoldnéři, kteří mají minimální povědomí o mezinárodním humanitárním právu a o jeho hlavních zásadě – rozlišení mezi bojovníky a civilisty.

Civilní obyvatelstvo vždy ve válkách trpělo, teď se ale stává jedním z jejich hlavních terčů.

Realita tzv. komplexních krizí (více rámeček) ohrožuje prostor pro humanitární intervenci, který má být “zákonem války” chráněn. I přes ustanovení mezinárodního humanitárního práva se humanitární pracovníci často stávají terčem útoků nebo únosů. Útoky na zaměstnance OSN a pracovníky Mezinárodního výboru Červeného kříže v Iráku a vraždy humanitárních pracovníků v Afghánistánu nebo jinde jsou jen jedním z mnoha tragických příkladů tohoto znepokojujícího trendu.

Termín komplexní politická krize použila poprvé OSN pro popis složitých humanitárních krizí, které se objevily po roce 1989 a vyžadují systematictější přístup: kombinaci vojenského zásahu, mírotvorných misí, humanitárních programů, diplomatických jednání atd. “Komplexnost” těchto krizí se týká jak šíře jejich podstaty, tak rozsahu nutných humanitárních intervencí. Krizové situace mají v tomto pojetí nejen humanitární, ale také politický a ekonomický aspekt (a to co se týče jak příčin, tak i dopadů).

Jiným znepokojujícím trendem současných krizí jsou potíže, které mají humanitární pracovníci v přístupu k obětem humanitárních krizí. Je samozřejmé, že uprostřed válečného konfliktu není nikdy přístup k civilnímu obyvatelstvu jednoduchý. Velmi často jde ale o záměrnou politiku jedné nebo druhé bojující strany, což porušuje základní humanitární principy. Situace je o to komplikovanější, že na tzv. humanitárním

poli se objevila řada nových, ve striktním slova smyslu „ne-humanitárních“ aktérů: vojáků, zaměstnanců privátních bezpečnostních agentur nebo soukromých firem. Zmatení pojmů navíc posiluje časté zneužívání termínu „humanitární“ politiky nebo novináři.

Pokyny pro spolupráci s vojenskými jednotkami nebo příslušníky civilní obrany při humanitárních operacích OSN

Evropská komise v roce 2003 podpořila sestavení těchto pokynů, které jsou výsledkem spolupráce mezi ECHO a Kanceláří OSN pro koordinaci humanitární pomoci. Text stanovuje základní pravidla pro kontakt humanitárních organizací a politických i vojenských aktérů v komplexních krizích, tak aby byly zachovány základní humanitární principy. Podle Evropské komise je sice důležité, aby si obě strany v krizové situaci pomáhaly a vyměňovaly si informace, politické a vojenské akce by ale měly vždy zůstat oddělené od humanitárních aktivit. Úplný text je možné najít na: <http://ochaonline.un.org/DocView.asp?DocID=426>

Humanitární dilemata

Jak už bylo výše řečeno, čeká na humanitární pracovníky v terénu mnoho složitých otázek. Ty nejpodstatnější z nich zachycuje britský vědec a publicista Hugo Slim. Využívá přitom zkušeností Mezinárodního výboru Červeného kříže.

a) Spolupachatelství

Riziko (nechtěného) podílu humanitárních organizací na veskrze ne-humanitárních událostech patří podle Slima mezi nejtěžší dilemata práce v krizových situacích. Jeho nejznámější příklady pocházejí z Bosny nebo z uprchlických táborů v zairském městě Goma. V Bosně některé organizace považovaly za správné přemístit obyvatelstvo v případě nebezpečí do náhradních, bezpečnějších úkrytů. Mnohé z humanitárních pracovníků ale pak pronásledovaly výčitky, že se tím *de facto* podíleli na extrémistických deportačních plánech a politice tzv. etnických čistek. Ve velkých táborech ve východním Zaire, postavených v letech 1994-96 pro uprchlíky ze Rwandy, řešily některé organizace těžko řešitelné dilema. Buď poskytovat pomoc i lidem, kteří se v mnoha případech ve Rwandě podíleli na těžkých masakrech a pomáhat jim vojensky se přeskupit. Nebo se stáhnout a ponechat tak osudu další stovky tisíc lidí, kteří jsou v mnoha případech nevinní a byli jen využití svými vůdci. Fiona Terry z organizace Lékaři bez hranic to popisuje ve své knize *Odsouzení opakovat (Condemned to Repeat)*. Odhaluje v ní mnohé z dilemat, které pro humanitární organizace představují tzv. uprchlickí bojovníci a jejich nejrůznější podpůrci.

b) Legitimizace

Podobné dilema vyvstává před humanitárními organizacemi v situacích, kdy mohou nechtěně legitimizovat násilí. Mezinárodní výbor Červeného kříže například v Kolumbii řešil problém, zda jeho aktivity na pomoc uneseným občanům vlastně nelegitimizují samotnou praxi únosů a nedodávají jí nádech „normálního“ obchodu. Existují mnohé podobné situace, ve kterých humanitární pracovníci dávají přednost přístupu k obětem před vyšetřováním a postihováním válečných zločinů. Nechtěně tak přispívají k vytvoření atmosféry beztrestnosti. Nedávná invaze do Iráku postavila mnohé humanitární organizace před další dilema – jak se podílet na humanitární intervenci a nedávat tím v zásadě souhlas s celou akcí?

c) Negativní dopad

Negativní potenciál humanitární pomoci zkoumají odborníci už nejméně jedno desetiletí. Může se tak stát díky špatnému odhadu situace, v momentě kdy do oblasti dodáte příliš vysoký objem potravinové pomoci, která pak zničí lokální trh s potravinami. Jiný negativní dopad může mít humanitární pomoc ve chvíli, kdy se stane kořistí ozbrojených skupin, které ji ukradnou, vybírají z její distribuce daň nebo kvůli ní zabíjejí. Schopnost humanitární pomoci přitahovat populaci v nouzi nemá samozřejmě jen pozitivní stránky. Mnohé epidemie vznikají v momentě, kdy se na malém prostoru (v uprchlickém táboře) shromáždí kvůli dávkám potravinové pomoci velké množství lidí. Ve válečných konfliktech používají soupeřící strany potravinovou pomoc jak zbraň k odlákání populace z oblastí nepřítele, který přijde o přirozenou základnu. Schopnost humanitární pomoci stát se nebezpečnou zbraní zůstává noční můrou mnoha humanitárních pracovníků.

Přístup Neublížuj (Do No Harm)

V momentě, kdy zahraniční pomoc vstupuje do kontextu válečného konfliktu, stává se jeho součástí. Přestože se humanitární organizace snaží být neutrální a nezávislé na vítězích nebo poražených daného konfliktu, dopad jejich pomoci není neutrální a má vliv na to, jestli se situace zlepší nebo zhorší. Rozdávání pomoci může v některých případech posílit, eskalovat a prodloužit ozbrojený konflikt. Jindy ale dokáže utlumit napětí a posílit schopnost obyvatel řešit vzniklé problémy mírovou cestou. Strukturu analytického přístupu Neublížuj (Do No Harm) vyvinula Mary B. Andersonová se svými kolegy. Vychází ze zkušeností mnoha humanitárních pracovníků, dává jim možnost vysledovat konkrétní propojení mezi pomocí a konfliktem a je účinným nástrojem pro plánování, dohled a vyhodnocování jednotlivých humanitárních projektů.

Přístup Do No Harm spočívá v šesti krocích:

Krok 1: Porozumění kontextu konfliktu

Získání kvalitních informací o tom, které faktory uvnitř společnosti mají silně destruktivní a výbušný náboj. V každé společnosti jsou skupiny s vlastní identitou a vlastními zájmy, které narážejí na zájmy těch druhých.

Krok 2: Analýza napětí a rozdělovacích faktorů

Analýza toho, co jednotlivé společenské skupiny rozděluje. Některá napětí mohou mít kořeny v dávných, historických zraněních (klíčové problémy) nebo mohou být pouze výsledkem aktuálních manipulací politických vůdců (přechodné problémy).

Krok 3: Analýza spojujících faktorů a lokálních kapacit pro usmíření

Analýza věcí, které zůstaly lidem, které konflikt rozdělil, společné – trh, infrastruktura, společné zážitky, historické události, symboly atd.

Krok 4: Analýza humanitárního programu

Podrobné prozkoumání humanitárního programu: Kde a proč je pomoc rozdáвана, jaký personál ji rozděluje (místní nebo zahraniční), jak byli ti lidé najati na práci, kteří lidé mají pomoc dostávat, podle jakých kritérií byli vybíráni, co reálně lidé dostávají, kdo o tom rozhoduje, jakým způsobem se pomoc k lidem dostává, kde a jak je skladována, rozdáвана?

Krok 5: Analýza toho, jaký dopad má humanitární program na spojující a rozdělující faktory

Jakou spojitost mají jednotlivé části humanitárního programu se spojujícími a rozdělujícími faktory v dané společnosti? Rozdělují ji nebo spojují?

Krok 6: Vyvození závěrů a jejich realizace

Veřejná podpora versus přístup

Jedním z dalších velkých humanitárních dilemat současnosti je podle Hugo Slima i rozhodování mezi veřejnými kampaněmi na podporu zasažené populace a zachováním práva neomezeného přístupu k ní. V ozbrojených konfliktech je totiž velmi často možné pouze jedno. Humanitární pracovníci vědí už dlouho, že vyslovení a popsání některých skutečností může mít stejný efekt jako rozdávaní pomoci. Vědí ale také, že kvůli tomu mohou přijít o přístup do zasažené oblasti – rozzlobené vládní úřady jim ho ztíží nebo úplně zakáží.

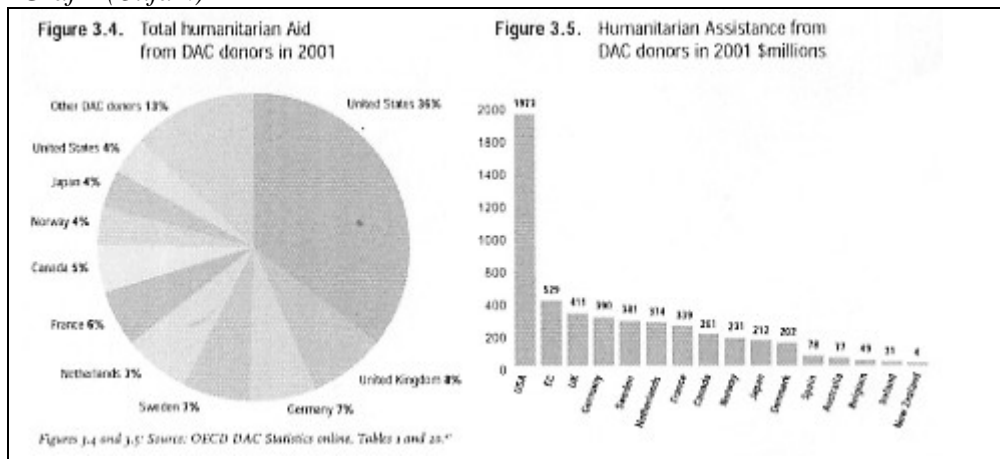
Snaha přitáhnout mezinárodní pozornost k určitým humanitárním krizím nebo lobbování za konkrétní mezinárodní intervenci patří ke klíčovým součástem moderní humanitární ochrany. Mnohé humanitární organizace se snaží podobné akce provádět paralelně s konkrétní prací v zasažených oblastech. V některých extrémních případech (zpravidla pod tlakem vlád hostitelských zemí nebo s ohledem na tamní bezpečnostní situaci) se ale rozhodnou dát přednost jedné z forem práce. Někdy stáhnou své pracovníky z dané země a zaměří se na veřejné kampaně, které poukazují na problémy uvnitř. Jindy raději oslabí své vystupování na veřejnosti a věnují se diskrétní práci s oběťmi konfliktu.

3.2. GLOBÁLNÍ NEROVNOVÁHA POMOCI

Humanitární pomoc – nezávislá a nestranná pomoc populaci zasažené humanitární krizí – je jedním z klíčových projevů obecných závazků mezinárodního společenství k ochraně těch, kteří se stali oběťmi místních, regionálních nebo mezinárodních konfliktů. Každý civilista má právo dostat potraviny, vodu, nouzové přístřeší a zdravotní pomoc. Mezinárodní společenství má povinnost poskytnout dostatek finančních prostředků a vytvořit politický tlak na bojující strany tak, aby se životně důležité dodávky dostaly i přes probíhající konflikt k potřebným lidem.

Bližší pohled na podíl jednotlivých donátorů z řad nejvyspělejších zemí světa, sdružených v Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj na poskytování pomoci do zahraničí odhaluje malou skupinku zemí. Spojené státy jsou již dlouhou dobu největším dárcem humanitární pomoci.

Graf 1 (Oxfam)

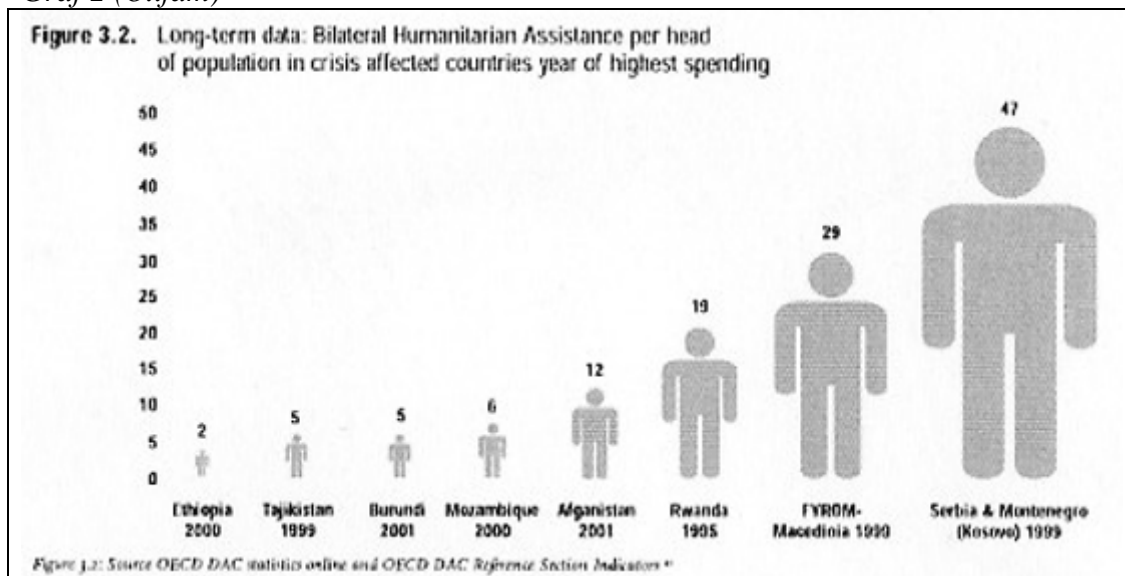

Spolu s tím se ale nabízí otázka, zda poskytování finančních prostředků na humanitární pomoc odpovídá humanitární etice, tedy zásadám nestranné pomoci. Pokud skutečně považujeme všechny lidi za sobě rovné, předpokládáme, že i pokrytí jejich potřeb v časech humanitárních krizí bude vyvážené a rovnoměrné. Realita ale ukazuje něco jiného. Poskytování pomoci v mnoha případech sleduje spíše politické zájmy než skutečné potřeby lidí. Některé regiony, některé konflikty a některé přírodní katastrofy jsou evidentní priority. ECHO například utratilo v letech 1993-2000 zhruba 47% svých prostředků ve střední a východní Evropě.

Zprávy Kanceláře OSN pro koordinaci humanitární pomoci (OCHA) nabízejí další příklady alarmující nerovnováhy pomoci. Každoroční výzvy OCHA donátorům k financování jednotlivých humanitárních operací se setkaly s rozdílnou odezvou. Výzvu pro Severní Kavkaz pokryli dárci z 89 procent, výzvu pro Demokratickou Republiku Kongo jen z 64 procent a pro Somálsko pouze 22 procenty finanční pomoci. Studie britské neziskové organizace Oxfam z roku 1999 ukazuje, že stále víc dárcovských zemí posílá prostředky pouze do vybraných humanitárních krizí a váže finance na pomoc několika málo regionům.

Podle statistik OECD mají největší odezvu v médiích zveřejňované humanitární krize. Krize, která se každý rok ocitne na pomyslném vrcholu mediálního zájmu, “na sebe strhne” v mnoha případech rozhodující podíl pomoci – podle OECD něco mezi 11-21 procenty celkové pomoci, zatímco na všech zbývajících 99 krizí zbude jen 89-79 procent financí. V letech, kdy byli světoví donátoři nejštedřejší, dostávala podle Oxfamu Etiopie zhruba 2 dolary pomoci na obyvatele, zbylé krizové regiony jen zlomek této pomoci.

Graf 2 (Oxfam)

Alarmující nerovnováha v poskytování humanitární pomoci vede mnohé k tomu, že mluví o hluboce zakořeněném cynismu v této oblasti. Mnohé ze současných konfliktů jsou dnes prostě tzv. zapomenuté krize, které světoví donátoři dlouhodobě přehlížejí.

ECHO a globální nerovnováha pomoci

V roce 1999 se ECHO dostalo pod silnou palbu kritiky ze strany neziskových organizací kvůli obvinění, že velkou část své pomoci posílá jen do zemí bývalé Jugoslávie a na ostatní krizové regiony zapomíná. Statistiky jim v tom dávaly zapravdu: 57 procent všech prostředků ECHO šlo v roce 1999 na financování projektů v oblastech bývalé Jugoslávie, zatímco na země Afriky, Karibiku a Pacifiku zůstalo jen 17 procent peněz. Mnozí argumentovali tím, že rok 1999 byl v mnohých směrech výjimečný. Kosovská krize představovala konflikt přímo před branami Evropské unie a existovaly oprávněné obavy, že masy uprchlíků zaplní evropské země. Humanitární krize tak mohla ovlivnit hostitelské země i politicky. Štědrá evropská odezva na kosovskou krizi ale i přesto odrážela cosi z obecnější selektivních trendů pomoci. ECHO na to zareagovalo radikálně. Od roku 1999 zavedlo poměrně přesný monitorovací systém, který případnou nerovnováhu v poskytování pomoci sleduje, odstraňuje a vyrovnává. Organizace používá novou metodologii, která každoročně sleduje vývoj ve všech krizových regionech světa a mapuje tamní potřeby. Systém kombinuje informace o objemu a kvalitě pomoci i o mediálním pokrytí daného regionu. To se ihned promítá do rozpočtových plánů ECHO pro následující roky. Nejméně 10 procent prostředků připadne vždy na zapomenuté humanitární krize a další přehlížené potřeby. S ohledem na změnu situace ve střední a východní Evropě také ECHO vypracovalo strategii odpovědného ústupu z této oblasti.

(zdroj: Oxfam)

3.3. JAK DALEKO MÁ HUMANITÁRNÍ POMOC ZAJÍT?

Během poskytování humanitární pomoci v krizových regionech se velmi často vynořují otázky, jak daleko má vlastně pomoc zajít. Jakou souvislost má pomoc s obnovou politické a ekonomické stability oblasti? Má se starat pouze o bezprostřední záchranu životů a poté předat pomyslnou štafetu jiným? Nebo mají humanitární organizace morální odpovědnost i za další rekonstrukční a rozvojové fáze pomoci? Nevyčerpá nebo nerozostří se tím jejich hlavní poslání – starost o záchranu životů uprostřed humanitární krize? Do jaké míry se mají humanitární pracovníci podílet na kampaních za spravedlivější distribuci národního bohatství, větší zapojení žen do veřejného života nebo do mírových aktivit? Tyto otázky řeší humanitární organizace odnepaměti. Dotýkají se ve své podstatě morálních limitů humanitární práce a rozsahu humanitárního mandátu. Jde i o starý spor mezi poskytováním ryby nebo prutu na její lovení. O napětí mezi vlastní pomocí a vytvářením kapacity místních lidí k tomu, aby si pomohli sami.

LRRD

Evropská unie zavedla v polovině devadesátých let minulého století koncepci **propojení humanitární a rekonstrukční pomoci a rozvojové spolupráce (LRRD)**. K vývoji tohoto pojetí pomoci vedlo Brusel čím dál silnější vědomí toho, že jednotlivé fáze pomoci na sebe musí navazovat a že spolu těsně souvisejí. Jedině tak se zaručí efektivní, dlouhodobá a profesionální pomoc krizovým oblastem.

Základní zdůvodnění konceptu LRRD obsahují unijní dokumenty z roku 1996 a je platné dodnes: humanitární krize jsou náročné na finanční i lidské zdroje, narušují sociální a ekonomický rozvoj oblasti a vytvářejí spletné byrokratických struktur i stínové ekonomiky, které ve svém konečném důsledku brzdí další rozvoj krizové oblasti. Teprve pokud se podaří propojit fáze humanitární pomoci, rekonstrukce a širších sociálních a ekonomických reforem, může být celkový dopad pomoci na daný region příznivý. Čím úspěšnější jsou rozvojové programy, tím rychleji se snižuje potřeba humanitárních intervencí. Rychlá a úspěšná rekonstrukční fáze může naopak umožnit snazší přechod od jedné fáze k druhé.

Dokumenty Evropské unie o LRRD rozdělují humanitární krize do tří kategorií:

- a. přírodní katastrofy – EK tu může vedle klasické pomoci financovat prevenční programy, které snižují riziko opakování katastrofy.
- b. ozbrojené konflikty – jediné pozornost ekonomickým, sociálním a politickým problémy každého konfliktu povede ke zodpovědnému načasování jednotlivých fází humanitární pomoci a k celkovému ozdravení regionu.
- c. strukturální krize – Unie tady musí umožnit pracovníkům ECHO vypracovat strategii zodpovědného ústupu z oblastí v momentě, kdy už tam není bezprostřední humanitární krize. Realizace pomoci musí být rychlá a po odchodu ECHO na ni musí navázat další formy pomoci.

Praktická zkušenost s LRRD ale ukazuje, že tento koncept je v mnoha případech těžké realizovat. A to z několika důvodů. Humanitární krize se zřídka pohybuje po přímé linii humanitární pomoc-rekonstrukce-rozvojová spolupráce. Krize jsou velmi často chronické, donekonečna se opakují a přeskakují od jedné fáze k druhé. Velmi často také

vyžadují, aby humanitární pomoc a rozvojová spolupráce fungovaly *de facto* paralelně. "Propojení" jednotlivých fází pomoci proto musí být maximálně flexibilní a mají brát ohled na rychle se měnící podstatu humanitárních krizí.

Kromě toho, proměnlivost a složitost humanitárních krizí klade zvýšené nároky na uvolňování prostředků z různých fondů Evropské unie (humanitární fondy, rozvojové programy, speciální rozpočty pro regiony atd.). Jednotlivé a velmi často odlišné finanční procedury ve finále brzdí realizaci pomoci na místě. Pro tento účel začala unie vytvářet zvláštní koordinační orgány na úrovni ústředí i jednotlivých regionů.

Čemu dávat přednost

Debata o limitech, mandátu a omezeních humanitární pomoci neustále pokračuje. Jejím výsledkem je zatím obecné doporučení: pomoc se musí týkat více sektorů, musí brát v úvahu širší aspekty dané situace a být dobře rozfázovaná. Zároveň by ale měla mít jasnou hierarchii priorit. Záchrana životů skrze nestrannou, neutrální a nezávislou pomoc zůstává pro humanitárního pracovníka vždy a za všech okolností prioritou. Kodex chování vytvořený na konci devadesátých let minulého století hnutím Červeného kříže a velkými neziskovými organizacemi zároveň říká, že záchrana životů musí probíhat za pevně stanovených podmínek, aby neporušila základní principy humanitární etiky. K nim patří:

- a. respekt k lokální kultuře a zvykům
- b. co nejširší zapojení místních lidí a zvyšování jejich kapacity ke svépomoci
- c. minimalizace rizikového chování místního obyvatelstva a podpora trvale udržitelného životního stylu

Zde se jedná o daleko ambicióznější cíle než jen o záchranu životů. Humanitární pomoc v tomto pojetí zahrnuje vzájemný respekt, úctu k osobní důstojnosti a uznání základních sociálních a ekonomických práv lidí, zasažených humanitární krizí. Jde o odstranění následků současné krize i o prevenci jakékoliv krize budoucí. Cokoliv jiného znamená porušení humanitární etiky. V tomto případě totiž pomoc degraduje příjemce do role pasivního subjektu a zanechává je stejně zranitelné jako ve chvíli vypuknutí humanitární krize.

Antropologie v humanitárních krizích

Z pohledu antropologa představují humanitární krize radikální rozpad existujících sociálních a ekonomických vazeb, který staví před nečekaná dilemata jak oběti krize, tak i ty, kteří se v obětem snaží pomáhat. Válka, přírodní katastrofa nebo nucený útlak rozsbíjejí přirozená sociální pouta, ve kterých řada lidí nacházela bezpečí a jistotu. Právě tato pouta a jejich proměny uprostřed humanitárních krizí jsou předmětem zkoumání antropologů. Ti při sledování krizových situací postupem času vyvinuli regulérní studijní obor, který je začleněn do vzdělávacích evropských programů o humanitární pomoci (např. Projektu NOHA). Poskytování pomoci zvenčí v časech humanitárních krizí musí podle nich brát ohled na existující vazby mezi lidmi, na to zda je zpevňuje nebo naopak rozvolňuje. Humanitární antropologie je proto pevnou součástí (už zmíněné) debaty o pozitivním a negativním vlivu humanitární pomoci na zasaženou populaci.

3.4. PRAVIDLA ZDRAVÉHO ROZUMU

Přes všechnu teorii, která kolem oboru humanitární praxe v posledních letech vznikla a posunula ji do roviny profesionálního oboru, zůstává poskytování pomoci lidem v nouzi především praktickou činností. Ta by nikdy neměla zapomínat na pravidla zdravého rozumu. A taky na zásadu, že v určitých situacích může méně být více. Mezi praktické rady do terénu proto patří:

1. Snažte se rozdávat pomoc a zároveň bránit důstojnost lidí

Tato rada shrnuje výše popsanou debatu o různých formách humanitární pomoci a zvýrazňuje její dvě hlavní části - praktickou pomoc lidem v nouzi i veřejné vystupování na ochranu jejich práv. Jak už bylo také řečeno, vyžaduje skloubení obou poloh této pomoci vynalézavost a schopnost dělat kompromisy. Humanitární pracovníci by měli také sledovat diskusi probíhající o tomto tématu a předávat dále zkušenosti a postřehy o tom, které konkrétní programy přinesly skutečnou pozitivní změnu do životů lidí uprostřed humanitárních krizí.

2. Vždy využívejte schopnosti a kapacitu místních lidí

Zdravý rozum velí stavět od počátku jakékoliv humanitární úsilí na zkušenostech, vědomostech a schopnostech místních lidí. Pokud se dostanete do nesnadné situace, málokdy jste úplně pasivní, vždy hledáte způsob, jak se nebezpečím vyrovnat a velmi často při tom využíváte zkušenosti i informace, které lidé zvenčí nemají. Čím větší bude podíl místních lidí (při zachování dalších nutných standardů) na plánování a realizaci humanitární pomoci, tím lepší bude konečný výsledek.

3. Posilujte spolupráci mezi organizacemi

Každá humanitární organizace má jiný mandát, jiné priority, jiné zkušenosti i schopnosti. Velmi často každá z nich pracuje na jiných místech a na jiných úrovních – ať už lokálně nebo mezinárodně. Rozdílnost těchto přístupů může být překážkou, ale i výhodou při pomoci lidem v nouzi. Pokud se organizace dokáží dohodnout na přesnějším rozdělení rolí, výměně informací a na úzké koordinaci, může být dopad jejich práce mnohonásobně větší.

4. Vyvarujte se chování, které by ohrozilo místní obyvatelstvo

Organizace občas dělají a říkají věci, které dávají v určitém kontextu smysl, ale v jiném mohou mít velmi negativní dopad na životy těch, kterým mají pomáhat. Při práci humanitárních pracovníků se hodnotí jak výkon, tak i způsob práce. Necitlivé chování mezinárodních pracovníků humanitárních organizací může zničit i velmi dobře vedený projekt. Daná osoba si nemusí být rizika vůbec vědoma, následky ale mohou být katastrofální. I kontakty humanitárních pracovníků s vedením jednotlivých bojujících stran, novináři i představiteli zahraničních vlád mohou být vnímány zasaženou populací různě. Aktivita, chování a přístupy humanitárních pracovníků hrají v jejich práci velmi důležitou roli a měla by se jim věnovat maximální pozornost.

5. Buďte realisté

Každá humanitární organizace (s výjimkou těch skutečně největších) má omezenou možnost zachránit lidské životy a ochránit práva civilního obyvatelstva. Zájmy a tlaky politických aktérů konfliktu směřují velmi často proti snaze humanitárních organizací. Politici vidí v zasažené populaci nejen oběti konfliktu. Jsou to jejich potenciální voliči

nebo naopak nepřátelé. Krizová situace jim může pomoci k dosažení vlastních politických cílů nebo tyto snahy naopak překazit.

Přístup vlád a lokálních vůdců k humanitárním organizacím je proto velmi často ambivalentní. Považují je za spojence i nepřátele. Pochopit tuto skutečnost a brát ji úvahu je pro realistické plánování humanitárních projektů velmi důležité. Stejně jako vědomí vlastních limitů. Vaše organizace nikdy nebude tak dobrá a úspěšná, jak byste si přáli a mnohé (někdy dokonce ty nejsložitější) problémy budou přicházet zevnitř – od vašich kolegů a spolupracovníků. Každý humanitární projekt by to měl brát v úvahu, měl by být maximálně realistický a předem zamezit přehnaným očekáváním. Dotáhnout věci do konce může někdy znamenat taktizování, nesnadná rozhodnutí i kroky, kterých byste se v jiných případech raději vyvarovali.

4. ÚKOLY

1. Zmapujte vybraný světový konflikt. Zaměřte se na příčiny krize, strategii jednotlivých aktérů, dopady na jednotlivé aktéry – použijte k výkladu mapu konfliktu.
2. Zmapujte mezinárodní odezvu – nejrůznější dvoustranné, regionální intervence stejně jako akce OSN. Zmapujte také odezvu médií. Vytvořte chronologický přehled jednotlivých událostí.
3. Vypracujte portrét vybrané humanitární organizace – zmapujte její historii, hodnoty, zakládající členy i současný stav.
4. Napište esej na jedno z následujících témat:
  - Jakou podobu má násilí v současných občanských válkách?
  - Co je genocida a jak je jí možné zabránit? (použijte konkrétní příklad)
  - Jaké jsou základní principy a hodnoty humanitární pomoci Evropské unie a jak odpovídají současným humanitárním trendům?
  - Nastiňte základní rysy současné debaty mezi “klasickými” a “politickými” humanitárními organizacemi. Řekněte, k jakému názoru se kloníte vy a proč.
  - “Humanitární pomoc je vždy politická”. Co si o tomto názoru myslíte a proč.
  - Zmapujte politickou a kulturní roli médií v současných konfliktech ve světě.
  - Stojí humanitární pomoc, obchod se zbraněmi a západní obchodní zájmy vždy proti sobě? Napište svůj názor a vyložte na konkrétním příkladu.
  - Mohou vojáci a humanitární pracovníci spolupracovat? Shrňte současnou debatu a uveďte svůj názor.
  - Jak vnímáte pojem terorismus? Mohou mu humanitární organizace zabránit? Vyložte svůj názor na základě konkrétního příkladu.
  - Jak zajistíte humanitární ochranu zasažené populaci v momentě silného státního dohledu a tlaku, který omezuje vaše aktivity? Vyložte svůj názor na základě konkrétního příkladu.

5. CVIČENÍ

1. Příklad humanitární krize

(zdroj: UNHCR)

Dnes je dvacátého ledna

Místní úřady v zemi X oznámily, že zhruba 20 000 uprchlíků překročilo hranici z provincie D v zemi Y. Uprchlíci podle všeho překračují hranici na pěti různých místech podél 400 kilometrů dlouhého hraničního pásma. Lidé začali opouštět své vesnice v zemi Y, když na ně 10. ledna začaly podle jejich slov útočit armádní jednotky. Ty podle jejich zpráv podpalovaly domy a zaminovávaly vodní zdroje. Tím vyprovokovaly obrovský exodus uprchlíků přes hranici. Většina uprchlíků utekla přes hranici hned po vypuknutí násilností a neměla podle svých slov čas si zabalit ani nejnnutnější věci. Říkají, že v tuto chvíli neexistuje naděje, že by se mohli vrátit domů, protože jejich domy byly zničeny a po případném návratu jim hrozí smrt. Uprchlíci v současnosti táboří ve velmi suchém a náročném prostředí. Žijí pod širým nebem a před větrem i pískem je chrání jen několik keřů. Mnozí z nich postrádají nejnnutnější věci. Přístup k vodě je podle dostupných informací v hraničním pásmu země X jedním z největších problémů. Také s potravinami je problém. Uprchlíci žijí z toho, co si přinesli, ale jejich zásoby se rychle vyčerpávají. Podle místních úřadů onemocněla většina dětí během pobytu venku (při nočních teplotách kolem 5 stupňů Celsia) nachlazením a má horečku.

Úkol:

1. Sestavte tým pěti lidí, který provede v terénu průzkum situace. Zdůvodněte, proč do týmu zařazujete každého z odborníků. Vytvořte pro tým písemné zadání.
2. Připravte pro tým stručný seznam bodů pro počáteční průzkum (seznam má mít 15 otázek).
3. Na základě výše zmíněných informací sestavte krátkou zprávu pro vašeho nadřízeného, vyzdvihněte čtyři kritické oblasti, které si zaslouží okamžitou pozornost či reakci.
4. Navrhněte základní kritéria pro rozdělování humanitární pomoci.

Odpověď:

Využijte kapitoly věnované projektu SPHERE a principům humanitární pomoci EU

Manuál Mezinárodní federace Červeného kříže (IFRC) pro rychlý průzkum potřeb

(zdroj: Disaster Preparedness Training Programme, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2000,

http://www.ifrc.org/cgi/pdf_dp.pl?disemnas.pdf)

- a. **Počet lidí, kteří potřebují pomoc.** Od tohoto čísla se budou odvíjet všechny další odhady a kalkulace, a proto je potřeba ho stanovit co možná nejpřesněji.
- b. **Pitná voda.** V ideálním případě by každá osoba měla mít k dispozici 15 litrů pitné vody na den - na pití, vaření a osobní hygienu. Pro nemocnice je limit 100 litrů denně pro pacienty i personál. Na každých 250 lidí by měl připadnout jeden

vodní zdroj v maximální vzdálenosti 500 metrů. Každá rodina by měla mít k dispozici dvě nádoby na donášení vody s objemem mezi 10-20 litry a nádoby na uchovávání vody s objemem 20 litrů.

- c. **Nouzové přístřeší.** Pokud jsou nutné stany, je potřeba počítat s jedním pro 4-6 osob, nejlépe ze stejné rodiny. Zjistěte, zda jsou zapotřebí letní nebo zimní stany. Mají být vodotěsné a zateplené? Dají se namísto nich dočasně použít místní nouzová přístřeší? Jsou zapotřebí speciální stříšky na ochranu proti žáru nebo dešti? Je do stanů nutné dodat umělou podlahu? Jsou zapotřebí umělé plachty na střechu? Pokud používáte pro nouzové přístřeší veřejné budovy, počítejte 3,5 m² na každou osobu. Je v nouzovém přístřeší plánováno topit? Pokud ano, jakým palivem – kerosinem nebo naftou?
- d. **Výživa.** Dávka jídla by lidem měla v ideálním případě dodat minimálně 2 100 kilokalorií na osobu a den. Minimální energie k přežití je pro dospělého člověka 1000 kilokalorií na den. Pokud je k dispozici doplňková strava, dodejte každé osobě minimálně 2 100 kilokalorií na den, stejně tak jako zvláštní dávky těžce podvyživeným osobám. Podvýživu měřte podle mezinárodních standardů (viz Projekt SPHERE) a podle metod jako váha-k-výšce atd.
- e. **Hygiena.** Maximálně 20 lidí na jednu latrínu. Používání záchodů by mělo být rozdělené podle rodin a pohlaví. Toalety by měly být nejméně 50 metrů od obydlí, ale ne dále než minutu chůze. Záchody by měly být minimálně 30 metrů od jakéhokoliv povrchového vodního zdroje a dno každého záchodu nejméně 1,5 metru nad hladinou podzemní vody. K dispozici musí být kontejnery na odpadky, nebo by měl namísto toho fungovat systém jejich pravidelného odklizení. Pro každých 10 rodin musí být k dispozici stolitrový kontejner na odpad, pokud se neodklízí zakopáváním na místě. Zjistěte potřeby a způsoby kontroly přenašečů nemocí (much, hlodavců atd.).
- f. **Palivo.** Přístup lidí ke dřevu, uhlí nebo k dalšímu palivu je obvykle v průzkumech přehlížen. V tomto případě neexistují minimální kvóty, ty se stanovují podle podnebí, lokálních tradic a kvality paliva. Průzkum by měl určit, jaký typ paliva je pro lidi nejvhodnější, kde se dá sehnat, jak se dá dopravit na místo a rozdávat a jaký přibližný objem je ho zapotřebí.
- g. **Zdravotní péče.** Na 10 000-35 000 lidí by měla připadnout alespoň jedna malá zdravotní klinika. Pro 250 000 až 500 000 lidí by měla být k dispozici větší nemocnice s lůžkovou a operační částí. U obyvatelstva je nutné zjišťovat nemocnost a úmrtnost podle mezinárodně předepsaných standardů (viz Projekt SPHERE).

2. Cvičení k humanitární ochraně

(zdroj: Brian Phillips, CENDEP, Oxford Brookes University)

Po dvou a půl letech nelítostné občanské války ukončila v květnu 2004 konflikt mezi Arkadií a Betanií mírová dohoda dojednaná OSN. Betanie se stala samostatnou

republikou a v prosinci 2004 jí přijalo OSN za členský stát. Během konfliktu, který trval od října 2001 do května 2004, porušovaly obě strany mezinárodní humanitární právo a jsou zodpovědné za vážná narušení lidských práv. Tým Mezinárodního trestního tribunálu už v zemi několik měsíců pracuje a brzy má zveřejnit první obvinění proti jednotlivým politickým a vojenským vůdcům Betanie a Arkadie.

Vychytralá doktorka Kát'a je nyní premiérkou Betanie – a jako samozvaná “Matka národa” nechává na mnoha místech země stavět vlastní sochy. Brutální plukovník Pete se podle informací místních lidí skrývá kdesi v horách – silně pije a opájí se předešlými vojenskými úspěchy. OSN do Betanie krátce po uzavření poslalo mírové jednotky. Přesto však pokračují sporadické útoky proti minoritním Arkadianům, kteří zůstali v Betanii. Málkové z Arkadianů, kteří utekli během konfliktu z Betanie, se nyní vrátili domů – přestože právo bezpečného a důstojného návratu bylo jednou ze součástí mírové dohody. V Betanii nyní žije méně než 5000 arkadijských rodin, většina z nich na území střeženém jednotkami OSN.

Přes neuspokojivou bezpečnostní situaci podepsala Betanie (na naléhání proradné doktorky Kateřiny) všechny hlavní mezinárodní úmluvy a konvence o lidských právech. Jako člen vyšetřovacího týmu respektované neziskové organizace máte nyní na starosti vyšetření porušování lidských práv v Betanii a veřejné kampaně na zlepšení situace lidských práv. Během prvního týdne fungování se má tým věnovat konkrétním příkladům porušování lidských práv. Vaším dnešním zadáním je připravit efektivní, odpovědný průzkum situace a na něj návázanou veřejnou kampaň. Budete provádět strukturované rozhovory s jednotlivci i skupinami osob, kteří prošli během konfliktu traumatickými situacemi.

Zadání:

Po přečtení konkrétního příkladu zodpovězte následující dotazy:

- a. Jaké otázky byste zařadili do svého interview?
- b. Jak byste se na rozhovor připravil/a a které skutečnosti byste bral/a v úvahu před ním, během něj a po něm?
- c. Jaké mezinárodní standardy se na daný případ vztahují?
- d. Kdo bude cílem vaší kampaně v tomto konkrétním případě – uvnitř Betanie, Arkadie a v zahraničí? Co bude základem vaší kampaně? Co budete od jednotlivých vlád a úřadů požadovat?
- e. Se kterými mezinárodními organizacemi budete v tomto případě spolupracovat?
- f. Co podniknete po rozhovoru s jednotlivci či skupinami obyvatel? Jaký druh “následné péče” je pro ně vhodný?

Případ Alice

Alice je dvaatřicetiletá žena z Betanie, matka čtyř dětí, která žije v malé vesnici asi 20 km od hlavního města Gallo. Její manžel zemřel během konfliktu. V roce 2001, krátce poté co Betanie vyhlásila svoji nezávislost, byla do oblasti, kde Alice žije, vyslána jednotka arkadijských bezpečnostních sil - pravděpodobně jako odpověď na sílící betanijský separatismus. Když ve vedlejší vesnici betanijský ostřelovač zastřelil

arkadijského policistu, vyrazili členové armádní jednotky do terénu. Začali podpalovat domy a farmy a existují zprávy o tom, že vraždili. To vše mělo zastrašit betanijské obyvatelstvo a přinutit ho k útěku z oblasti.

Alice tvrdí, že během jednoho dopoledne, kdy manžel pracoval na poli a děti byly ve vesnické škole, přijela do jejich domu skupina tří mužů (podle ní mluvili silným arkadijským akcentem). Požadovali, aby jim ihned vydala manželovy zbraně. Když jim řekla, že v domě žádné zbraně nejsou, začali se chovat násilnicky. Podle jejího tvrzení jí pak dva z mužů znásilnili, třetí z nich ji držel na zemi. Neustále jí opakoval, že může být vděčná za možnost porodit arkadijské syny, kteří jednou definitivně skončí s betanijskými rebely. Muž jí také řekl, že pokud bude někomu vyprávět, co se jí stalo, přijdou jí muži zabít.

Alice slyšela, že podobné věci se staly i dalším ženám a dívkám v okolí. Hluboce ponížená tím, co se jí přihodilo, nedokázala o tom svému manželovi vyprávět. Když k tomu později našla odvalu, manžel jí podle jejích slov několik dní bil. Obvinil jí z dřívějšího flirtování s arkadijskými muži a pošpinění dobrého jména rodiny. Alicin manžel se krátce poté přidal k polovojenským jednotkám v okolí a přišel o život v bitvě u města Gallo. Alice nikdy nenašla jeho tělo. Říká, že všechno co se stalo, je určitě Boží trest za něco, co spáchala v mládí. Do svého původního domova se vrátila teprve nedávno – po několika letech strávených v uprchlickém táboře několik kilometrů za arkadijskou hranicí. Alice nyní těžce spravuje dům i farmu a má starost, aby uživila své čtyři děti.

Odpověď:

Použijte kapitolu věnovanou Humanitární ochraně.

3. Cvičení věnované přístupu Neublížuj (Do No Harm)

(zdroj: Options For Aid in Conflict: Lessons from Field Experience, Mary B. Anderson, The Collaborative for Development Action, 2000).

<http://www.cdainc.com/publications/dnh/options/OptionsManual.pdf>

Problematický vodní program

1. Místní nezisková organizace z města Goma, v provincii Severní Kivu ve východním Zaire, požádala v roce 1992 Evropskou unii o pomoc při vybudování vodního programu v hornatém regionu Masisi, asi tři hodiny jízdy od města Goma. Cílem programu mělo být zásobování vodou pro město Nyabiondo a okolní vesnice. Profil oblasti je velmi podobný sousední Rwandě: úrodná náhorní plošina, s kopci a údolími, která intenzívně obdělávají zemědělci a chová se v nich dobytek.

2. Město Nyabiondo leží v údolí a od třicátých let dvacátého století, kdy to byl shluk domů kolem továrny na zpracování čaje, je centrem místního obchodu. Obyvatelé z okolí se na tomto místě postupně usazovali. Pracovali buď v továrně nebo se věnovali drobnému obchodu kolem hlavní silnice směřující do Ugandy. U ní prodávali mýdlo, sirky, baterie a další věci do domácnosti. V roce 1992 bylo Nyabiondo vzkvétající, kosmopolitní město s dobrými vztahy mezi různorodým obyvatelstvem.

3. Žádost o pomoc s vodou se odvíjela od průzkumu, provedeného místní komunitou a lidmi z okolních vesnic. Obyvatelé v něm považovali vodu za největší problém a byli z

plánovaného projektu nadšení. Doposud totiž museli stoupat do hor a nabírat vodu z mělkých zdrojů v kopcích. Projekt měl za cíl najít v horách jeden silný zdroj, vodu svést potrubím dolů do údolí a zachytit ji v jednom velkém rezervoáru. Z něj by potrubí vedlo vodu až k několika pumpám ve městě a také k centrálním odběrním místům v devíti okolních vesnicích.

4. Evropská unie souhlasila s financováním projektu, a hned poté začaly přípravné práce. Do projektu ale náhle vstoupily tragické události. Brutální politika zairského diktátora Mobutu Sese Seka způsobila, že v Masisi vypukla etnická válka mezi příslušníky kmene Tutsi a Hutu. Brzy se ale do bojů zapojily i další etnické skupiny. Projekt byl zastaven. Válka několik let pokračovala, provázely ji velké přesuny obyvatel (dotkly se i města Nyabiondo) i nárůst vlivu lokálních milic. Ty původně zahájily činnost jako domobrana etnických skupin, postupně ale začaly mít vředelečný charakter a nakonec loupily i vraždily také ve vlastních komunitách. Vůdci komunit před nimi nedokázali ochránit sebe, své lidi ani malé děti. Boje se navíc zkomplikovaly událostmi ve Rwandě, kde vypukl v roce 1994 bratrovraždený boj mezi kmeny Hutu a Tutsi a celý konflikt se zvrhl v genocidu Tutsijů. Důsledky genocidy vyústily v obrovský příliv uprchlíků přes hranici do východozairské provincie Sevrní Kivu. Do Masisi přijel velký počet rwandsky mluvících lidí. V oblasti Nyabiondo se boje omezovaly na konflikt dvou etnických skupin: Hutuů a Hundů. Ti druzí se považovali za původní obyvatele regionu oproti rwandsky mluvícím Hutuům, kteří do oblasti přišli v několika vlnách během poslední stovky let.

5. V květnu 1997 zvítězilo v zemi povstání vedené Laurentem-Désiré Kabilou, kterého mocensky podpořila Rwanda. Kabila se stal vládcem Kinshasy. Mobutu ze země uprchl a nový vládce ji ihned přejmenoval na Demokratickou Republiku Kongo (DRC). V polovině roku 1997 většina lokálních střetů a další násilí ustaly.

6. Na konci roku 1997 místní organizace znovu oslovila donátory a navrhla obnovit práce na vodním projektu. Tentokrát našla podporu u kanadské vlády a dostala od ní finance na vodní projekt i distribuci osiva a pracovních nástrojů. V oblasti se rozběhly i mikroprojekty Světového programu pro výživu (WFP) ve stylu jídlo-za-práci, které pomáhaly s obnovou infrastruktury, škol i klinik. Na začátku roku 1998 práce na projektu začaly – našel se vodní zdroj a začalo se budovat potrubí, tak jak bylo naplánováno už v roce 1993. Finanční prostředky ale bohužel nestačily a jedna z devíti okolních vesnic, Bushani, která poskytla mnoho lidí na stavbu hlavního potrubí, se ocitla příliš daleko od hlavního zdroje. Obyvatelé vesnice dali najevo nespokojenost a znepokojení. Projektový tým se ihned sešel, aby situaci vyřešil.

7. Když tým začal celou situaci zkoumat, vyplavaly na povrch mnohem zásadnější stížnosti, které mohly projekt ohrozit daleko víc než problémy obyvatel Bushani.

Zadání:

Jakých oblastí se podle vás tyto stížnosti týkaly? Jak byste je řešili, stejně jako situaci v Bushani?

1. Zjistěte co víte o spojujících a rozdělujících faktorech v oblasti.
2. Přemýšlejte, jak může navržený postup napětí utlumit nebo naopak vyostřit.
3. Pokud jste zjistili hlavní problém, vymyslete dvě nebo tři programové možnosti, které by ho odstranily.

Odpověď:

Uprchlická populace v celé oblasti se dostala do podobné situace jako město Nyabiondo, z něhož lidé z kmene Hutu uprchli během konfliktu do hor a zůstali tam i po skončení bojů. Původní neutrální plán projektu, podle kterého se měla z kopců přivést voda do kosmopolitního města v údolí, se změnil. Pro obyvatele kopců, tvořených hlavně kmenem Hutu znamenal projekt přivedení vody na území nepřítel. Také příslušníci kmene Hunde, kteří nyní žijí ve městě v údolí, měli obavy ze závislosti na dodávkách vody z území nepřítel, které můžou být kdykoliv zastaveny nebo otráveny.

Možnosti: Jsou to komunikační i další veřejné kampaně, oprava společně používaných budov jako nemocnice, zdravotní centra nebo školy, budování dalších menších vodních zdrojů jen pro obyvatele kopců a hor. Podél vodního potrubí vedoucího z kopců je možné postavit pumpy tak, aby vodu mohli využívat i obyvatelé z kmene Hutu, kteří žijí v horách.

Varianty pro vodní program

Následující příběh vodního programu si členové skupiny dvakrát společně přečetli. Pak byli požádáni, aby na dilemata vodního technika samostatně reagovali a poté promysleli možnosti, jak situaci řešit.

Vodní inženýr neziskové organizace provedl průzkum situace v oblasti Y. Na jeho základě organizace získala peníze na pět hlubinných vodních vrtů. Protože sucho a příliv obyvatelstva z oblasti Z silně zasáhly hlavně vesnici 1, bude většina vrtů realizována tam: tři z pěti hlubinných vodních zdrojů vzniknou kolem ní. Další dva budou vyvrtány ve vesnici 2. Po diskusích s místním vojenským velením v Y bylo později rozhodnuto, že jeden z vrtů u vesnice 2 bude vykopán na pozemku vojenského velení.

Zodpovězte tyto otázky:

1. Jaké může mít realizace těchto plánů důsledky? Jakým způsobem posílí nebo oslabí napětí v komunitách?
2. Při vědomí možných následků, jaké byste na místě vodního technika a vedení neziskové organizace zvolili řešení? Jaké spojovací faktory v komunitách můžete projektem podpořit? Navrhněte tři možnosti, které by přinesly lepší výsledky a vysvětlete proč.

Odpověď:

Máte mnoho různých možností – od přijetí původního plánu, k jeho úplnému odmítnutí až po jakékoliv varianty mezi tím.

4. Texty věnované vztahu Evropské unie k humanitární pomoci – diskuse a práce ve skupinách

- přečtěte a prodiskutujte následující texty I jejich hlavní zásady, věnované politice Evropské unie v humanitární oblasti:

a. European solidarity with the victims of humanitarian crises - Humanitarian aid and the European Union, EC manuscript, November 2001

http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/33/txt_en.pdf

(zaměřte se na priority a příklady evropských humanitárních intervencí)

b. Madrid Declaration of 14 December 1995 - the EU reaffirmation of its international commitment to responding to humanitarian crises

http://europa.eu.int/comm/echo/pdf_files/madrid_declaration_en.pdf

(diskutujte o různých přístupech, které EU používá při pomoci v humanitárních krizích)

6. ODKAZY A LITERATURA

Základní dokumenty

Mezinárodní humanitární právo (IHL)

The Geneva Conventions of 1949 and their two Additional Protocols of 1977.

The Statute of the International Criminal Court (ICC).

Mezinárodní uprchlické právo

Convention on the Status of Refugees 1951 and the Protocol Relating to the Status of Refugees 1967.

Guiding Principles on Internal Displacement 1998.

Konvence a úmluvy o lidských právech

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 1948.

Universal Declaration of Human Rights 1948

International Covenant on Civil and Political Rights 1966

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights 1966

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women 1979

Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment, 1984

Convention on the Rights of the Child 1989

Další literatura

Humanitární pomoc

Condemned to Repeat: The Paradox of Humanitarian Action, Fiona Terry, Cornell, 2002.

Humanitarian Action in Times of War – A Handbook for Practitioners, Larry Minear and Thomas G. Weiss, Lynne Rienner Pubs., 1993.

Humanitarian Ethics, Hugo Slim, WDR manual, 2003.

Modes of Action Used By Humanitarian Players: Criteria for Operational Complementarity, Paul Bonard, ICRC, 1999.

Saving Strangers, Nicholas Wheeler, Oxford University Press, 2000.

Humanitární ochrana

Growing the Sheltering Tree: Protecting Rights Through Humanitarian Action, Programmes and Practices Gathered from the Field, Inter-Agency Standing Committee, Geneva, 2002.

Humanitarian Protection, A Guidance Booklet, Hugo Slim and Luiz Enrique Eguren, ALNAP, 2004.

The Practical Guide to Humanitarian Law, Françoise Bouchet-Saulnier, MSF and Rowman and Littlefield, 2002.

Protecting Refugees: A Field Guide for NGOs, UNHCR, Geneva, 1999.

UN Training Manual on Human Rights Monitoring, UN High Commissioner for Human Rights, Geneva.

Strengthening Protection in War: A Search for Professional Standards, ICRC, Geneva, 2001.

Krizový průzkum potřeb

Building Capacities for Risk Reduction, Lynne Bethke, Paul Thompson, James Good, InterWorks for UN DHA Disaster Management Training Programme, 1997.

Disaster Assessment, R.S. Stephenson, UNDP/UNDRO Disaster Management Training Programme, 1991.

Disaster Emergency Needs Assessment, Disaster Preparedness Training Programme, IFRC website.

Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response, The Sphere Project, 1999 web page, <http://www.sphereproject.org>

IFRC Handbook for Delegates, Needs Assessment, Targeting Beneficiaries, 1997.

Introduction to Hazards, Sheila Reed, InterWorks for UN DHA Disaster Management Training Programme, 1997.

EU a humanitární pomoc

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Linking Relief, Rehabilitation and Development (LRRD), EC, 1996.

ECHO web site: <http://europa.eu.int/comm/echo/>

European Humanitarian Aid – Values and Principles, ECHO general booklet, 2004.

European university degree in international humanitarian assistance – Volumes 1-7, European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, 1998.

A guide to ECHO funding for NGOs, CD-Rom, ECHO/Oxfam GB, 2003.

Reflections on Humanitarian Action: Principles, Ethics and Contradictions, ECHO, 2001.

Security of relief workers and humanitarian space, Background document to the Commission Working Paper, ECHO, 1998.

Towards a Human Rights Approach to European Commission Humanitarian Aid? ECHO Discussion Paper, ECHO, 1999.

Složitější témata

Beyond the headlines – An agenda for action to protect civilians in neglected conflicts, Oxfam International, 2003.

Do No Harm: How Aid Can Support Peace or War, Mary B. Anderson, Lynne Reinner, 1999.

A framework for survival: Health, Human Rights, and Humanitarian Assistance in Conflicts and Disasters, eds. Kevin M. Cahill, Basic Books and Council on Foreign Relations, 1999.

The Politics of International Humanitarian Aid Operations, eds. Eric Belgrad and Nitza Nachmias, Praeger, 1997.

The Politics of Humanitarian Intervention, ed. John Harris, Save the Children Fund and the Centre for Global Governance, 1995.

Rising from the Ashes – Development Strategies in Times of Disaster, Mary B. Anderson and Peter J. Woodrow, Westview Press/UNESCO, 1989.

The Selfish Altruist, Tony Vaux, Earthscan, 2001.

Soldiers to the Rescue – Humanitarian Lessons from Rwanda, Larry Minear and Phillipe Guillot, Development Centre of OECD, 1996.

War and Hunger – Rethinking International Responses to Complex Emergencies, eds. Joanna Macrae and Anthony Zwi, Zed Books, 1994.

Internetové stránky

www.alnap.org (Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action)

www.odihpn.org (Humanitarian Practice Network)

www.odi.org.uk (Overseas Development Institute)

7. RELEVANTNÍ KONFERENCE

ECHO website (http://europa.eu.int/comm/echo/index_en.htm)

ReliefWeb (<http://www.reliefweb.int>)

IRIN (www.irinnews.org)

DfID (www.dfid.gov.uk)

USAid (www.usaid.gov)

ODI (www.odi.org.uk)

UN (www.un.org)

ICRC (www.icrc.org)

Oxfam (www.oxfam.org.uk)

Amnesty International (www.amnesty.org)

Human Rights Watch (www.hrw.org)

Do No Harm Project (<http://www.cdainc.com/dnh/>)

Journal of Humanitarian Assistance (<http://www.jha.ac/>)

8. REJSTRÍK

Humanitární pomoc – p.3

Princip humanity – p.5

Humanitární imperativ – p.5

Humanitární ochrana – p. 5

Ohranná propast – p.7

Krizový průzkum potřeb – p.9

Projekt SPHERE - p.11

Humanitární pomoc Evropské unie – p.12

ECHO – p.13

Komplexní politická krize – p.16